

УДК: 375

В.П. ЧОРНОУС

ТВОРЧІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ДИСКУРСІ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

***Резюме.** У статті проаналізовані основні теорії, які розглядають проблеми творчості, творчої діяльності, розвитку творчої особистості, її життєтворчості.*

***Ключові слова:** творчість, творча діяльність, психологія творчості, творча особистість.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. На сучасному етапі демократичного розвитку українського суспільства особливої гостроти й актуальності набуває проблема формування творчої особистості, здатної глибоко сприймати та цілеспрямовано примножувати матеріальні й духовні цінності. Запровадження європейських стандартів освіти вищої освіти в Україні вимагають створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожної людини, виховання покоління людей, які будуть ефективно працювати і навчатися протягом життя, розвивати і зміцнювати незалежну, демократичну та правову державу, як невід'ємну складову європейської спільноти.

Суспільний, науковий і творчий прогрес породжується діяльністю мільйонів творчих особистостей. породжується діяльністю мільйонів творчих особистостей. На початку третього тисячоліття людство стикнулося зі складністю і багатогранністю тих процесів, що відбуваються у соціальних, економічних і духовних сферах життя. Саме тому проблема творчості буде досліджена як одна з основних проблем наукового мислення, його соціальних умов, напрямів і технологій, творчих можливостей для самореалізації особистості.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми творчості знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників. Розробляються наукові праці, присвячені проблемам формування творчої особистості та близьким до неї проблемам творчості в сфері моралі, виховання, гуманності життєтворчості. У психології поняття «творчість» розглядали такі психологи як, Д. Богоявленська, Л. Бурлачук, Л. Виготський, В. Клименко, М. Калозна, О. Леонтьєв, О. Лук та ін.). Вивченню творчості як форми прояву внутрішньої сутності людини були присвячені роботи В. Андрєєва, Д. Богоявленської, В. Кан-Калика, О. Лука, В. Моляко, Я. Пономарьова, М. Поташника, Б. Теплова; питання формування творчої особистості привертало увагу В. Андрєєва, Г. Костюка, О. Матюшкіна, В. Моляки, В. Рибалки, В. Роменця та ін. Ідея творчості, яка визначається як досягнення людиною чогось значимого та нового, такого, що змінює світ, також є провідною в концепціях зарубіжних психологів Ф. Баррона, Х. Грубера, С. Девіса, Р. Стернберга, Т.Тардіфа, Дж. Гілфорда, П. Торранса, К. Тейлора, Д. Фелдмана, Б. Хеннеси, які визначають єдність креативного процесу, продукту, особистості та середовища.

Хоча спроби виявити закономірності творчості беруть свій початок у стародавні часи, творчість залишається ще недостатньо вивченою та дослідженою сферою. Американський психолог Гілфорд у середині ХХ століття відмітив: «Жоден феномен або предмет, по відношенню до якого психологія несе єдину у своєму роді відповідальність, не ігнорувався так довго та не став вивчатися так жваво, як творчість» [10].

Складність вивчення творчості зумовлена високим ступенем суб'єктивності процесів та заглибленням суб'єктів творчості у проблеми, що вирішуються. Складність явища виявляється ще у тім, що єдиного сутнісного визначення творчості до цього часу не існує. У зв'язку з цим обумовлюється гостра потреба у теоретичному обґрунтуванні творчості як важливого системного чинника професіоналізму педагога, визначення форм прояву та характеристик творчої особистості.

Метою статті є проаналізувати поняття «творчість» з точки зору психологічної науки, визначення її сутності, показників та структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу. Творчість як складне, багатоаспектне утворення, притаманне кожній особистості, засноване на взаємодії внутрішньо-особистісних та зовнішньо-соціальних детермінант розвитку, є тією характеристикою людини, яка активізує її внутрішній потенціал, розширює сфери самореалізації та формує дослідницьку позицію у відношенні до світу та себе.

Розглянемо основні підходи до тлумачення поняття «творчість» різних учених-психологів. Так, Д. Богоявленська вважає, що розвиток діяльності за ініціативи самої особистості і є творчістю. Ще однією ознакою творчості дослідниця називає її вплив на суб'єкти діяльності: людина створює щось нове, соціально значуще і паралельно відбувається її розвиток [2].

Л. Виготський творчою схарактеризував таку діяльність людини, яка створює щось нове, – однаково, чи буде це результатом творчої діяльності будь-якої речі зовнішнього світу, чи побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється у самій людині. «Творчість насправді існує не тільки там, де вона виробляє значні історичні твори, але й там, де людина уявляє, комбінує, змінює і створює щось нове, якою б частинкою не здавалось це нове порівняно з творіннями геніїв» [3, 6-7]. Вчений зазначав, що творчість – це необхідна умова існування, і все, що виходить за межі рутини, завдячує своїй появі творчій діяльності людини. На його думку, життя – це безперервна творчість, де кожне почуття, думка, праця – предмети творчості. Тому що творчість – вид людської діяльності, що характеризується певними ознаками, а саме: наявністю протиріч, проблемної ситуації, соціальною та особистісною значимістю, прогресивністю творчості, наявністю об'єктивних передумов для творчості, новизною та оригінальністю процесу або результату діяльності.

В. Андрєєв стверджував, «що творча особистість – це такий тип особистості, для якої характерна стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, що проявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, які дозволяють їй досягти прогресивних, соціально і особистісно значущих творчих результатів в одній або декількох видах діяльності» [1, 56]. О. Лук характеризував творчу особистість такими характерними рисами як готовність до ризику, імпульсивність, незалежність суджень, нерівномірність успіхів під час вивчення різних навчальних предметів, почуття гумору, самотність, пізнавальну проникливість, критичність, сміливість уяви та мислення. Дослідник вказував на необхідність мотиваційної основи для творчості та розподіляв творчі здібності на три групи: зв'язок з мотивацією (інтереси і схильності), з темпераментом (емоційність), розумовими здібностями. А. Лук виділяє в творчій особистості такі характерні якості: готовність до ризику, імпульсивність, незалежність суджень, нерівномірність успіхів при вивченні різних навчальних предметів, почуття гумору, самотність, пізнавальну активність. [4].

Я. Пономарьов розглядає творчий акт як такий, що є включеним в інтелектуальну діяльність, і розробляє теорію творчості в руслі рефлексивної психології мислення. Він виділяє у творчій діяльності два аспекти: емпіричний тип та діяльнісно-перетворюючий. Сутність творчості для Пономарьова зводиться до інтелектуальної активності та сенситивності, до побічних продуктів діяльності. Такими продуктами є дещо нове та незвичайне. Творчість – це механізм розвитку матерії, утворення її нових форм. Я. Пономарьов узагальнено розкривав сутність поняття "творчість", визначав її як «механізм продуктивного розвитку», причому зазначаючи, що критерій творчості виступає як критерій розвитку, а новизна не є вирішальним критерієм, який визначає таку діяльність [8].

Творчість, творча діяльність, на думку В. Моляко, є одним з головних факторів формування людської сутності. В загальній структурі творчої діяльності можна виділити підсистеми: сам процес творчої діяльності, продукт, особистість творця, а також середовище

та умови, в яких протікає творчість. Здатність до творчої діяльності притаманна лише людині, оскільки – це створення чогось нового, чого раніше не існувало. При цьому створення нового в різних масштабах, як матеріально закріпленого, так і такого, яке може не знаходити матеріального втілення, що відображається на об'єктивних переживаннях людини, яка зайнята творчою діяльністю [7].

Творчість варто вважати складною психічною діяльністю людини, кожен етап якої визначається своїми психологічними особливостями. Творчість розпочинається з постановки завдань, які ще не мають вирішення. Пізніше здійснюється пошук рішення. Повноцінною творчість стає не лише тоді, коли в людини виникають ідеї, а коли ці ідеї перетворюються у продукт, який є надбанням суспільства та доступним для сприймання, розуміння і оцінки інших людей. Розвиток творчості пов'язаний із структурним і функціональним оновленням діяльності, перетворенням її в дещо нове, більш досконале, виражене у нових результатах праці. Творча особистість реалізується через розкриття закладеного в ній творчого потенціалу, під яким розуміють обдарованість, як готовність до здійснення різних видів діяльності, так і можливий рівень їх продуктивності [2, 25].

Отже, вітчизняні науковці під творчістю розуміють процес створення, відкриття чогось нового, раніше для даного конкретного об'єкту невідомого. Творча діяльність особистості завжди пов'язана з постановкою та вирішенням нових задач. Тому можна стверджувати, що творчість притаманна кожній людині.

Творчість як складне, багатоаспектне утворення, певною мірою притаманна кожній особистості, засноване на взаємодії внутрішньо-особистісних та зовнішньо-соціальних детермінант розвитку, є тією характеристикою людини, яка активізує її внутрішній потенціал, розширює сфери самореалізації та формує дослідницьку позицію у відношенні до світу та себе.

К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мей в творчості вбачали процес створення, відкриття нового, розглядали творчість як глибинну потребу людини в самореалізації. Тобто мотиви творчості породжуються потребою у самовираженні, становленні себе як особистості.

Творчий процес на думку Р. Мея об'єднує інтелектуальні, вольові та емоційні функції. Природу творчості він розумів як зустріч художника зі світом. Творча позиція людини є вищою формою мужності, яка спрямована на створення нових форм, символів, принципів та є пошуком власного, неповторного рішення [6].

А. Маслоу розділяє творчість на первинну, вторинну та інтегровану. Первинна творчість проявляється в спонтанності, що поєднує свіжість світосприйняття з витонченістю розуму. Вторинну творчість дослідник пов'язує з вторинними процесами, тому що вона потребує обдумування, зваженого підходу і більше належить до продуктів цивілізації. Водночас, інтегрована творчість, за теорією, поєднує в собі первинну та вторинну і породжує справжні великі творіння [5].

Схожою до позиції А. Маслоу є концепція К. Роджерса, який вважав, що творчість є важливою потребою людини реалізувати себе. Він вважає, що творчі особистості прагнуть до конструктивного життя, адаптуючись до своєї культури та задовольняючи власні потреби. Під творчим процесом К. Роджерс розуміє створення за допомогою діяльності нового продукту, що виростає, з одного боку, з унікальності індивіда, а з другого – зумовленого матеріалом, подіями, людьми. Творчість не має обмежень для свого виявлення, є соціальною потребою та може бути притаманна будь-якій людині [9].

Відповідно до концепції Р. Стернберга творча діяльність – це перетворення зовнішнього середовища. Вчений виділяє основні ознаки, які визначають творчу поведінку. До них належать інтелектуальні здібності, знання, стиль мовлення, психологічні особливості та мотивація. Р. Стернберг визнає несвідоме в якості джерела творчої ідеї, та цілеспрямований пошук, та вважає за необхідне давати творцю право на помилку, розвиваючи у ньому схильність до ризику. Тому, на його думку, людина без права на

помилку ніколи не стане творчою особистістю [11].

Відомий американський психолог Е. Торренс на основі аналізу наявних визначень творчості виділив такі її загальні ознаки, як: наявність новизни, оригінальність, уміння бачити і встановлювати різні взаємозв'язки, здатність знаходити аналогії як суттєвий елемент творчого мислення; вміння комбінувати і вибирати з багатьох можливостей, а потім синтезувати та пов'язувати елементи новим оригінальним шляхом; проблемність мислення (пошук, постановка та розв'язування нових питань і проблем) [12].

Отже, у науковій літературі з психології найбільш частотним є трактування творчості як діяльності, результатом якої постає створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей. Втім, творчість також мислиться як здатність людини створювати з наявного матеріалу дійсності на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу нову реальність, що відповідає різноманітним суспільним та особистим потребам і має прогресивний характер.

Висновки. Творчість – це процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні та духовні цінності. Це – здатність, здібність людини, що виникає в процесі праці, створювати з наданого дійсності матеріалу нову реальність, що задовольняє багатоманітність суспільних потреб. Тому, узагальнюючи теоретичний матеріал стосовно природи творчості, яка представлена в різних підходах, виділяючи провідні позиції щодо творчої особистості і системного аналізу психології творчості, необхідно застосувати системний підхід до відповідних варіантів соціалізації особистості, яка має високий рівень особливостей творчого мислення. Кожна людина має свій творчий потенціал і певний рівень розвитку творчого мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества / В.И.Андреев. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. – 288 с.
2. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность и творчество / Д.Б.Богоявленская. – Ростов, 1982. – 185 с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в школьном возрасте / Л.С. Выготский. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 519 с.
4. Лук А.Н. Мышление и творчество / А.Н. Лук. – М.: Политиздат, 1976. – 144с.
5. Маслоу А. По направлению к психологии бытия / А. Маслоу. – М.: Эксмо-Пресс, 2002. – 272 с.
6. Мей Р. Мужество творить / Р. Мей. – М.: Инициатива, 2001. – 128 с.
7. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В.О. Моляко //Психологія суспільства. – 2007 – № 4. – С. 6-10.
8. Пономарьов Я.О. Психологія творчості і педагогіка / Я.О. Пономарьов. – М.: Педагогіка, 1976. – 280 с.
9. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Р. Роджерс. – М.: Прогресс. – 409 с.
10. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе. Методология, цели и содержание, творчество: уч. пособие. / Ю.Г. Фокин. – М., 2002.
11. Tardif T., Sternberg R. What we know about creativity? / Ternand Tardif, Rodert Stenberg // R. Stenberg, T. Tardif (eds). The nature of creativity. – 1988. – P. 429-446.
12. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in its testing / Ellis Paul Torrance// R. Stenberg, T. Tardif (eds). The nature of creativity. - 1988. – P. 43-75.

В.П. ЧЕРНОУС. ТВОРЧЕСТВО ЛИЧНОСТИ В ДИСКУРСЕ ПРАКТИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ

Резюме. В статье проанализированы теории, предметом исследования которых является проблемы творчества, творческой деятельности, развитие творческой личности, ее жизнетворчества.

Ключевые слова: творчество творческая деятельность, психология творчества, творческая личность.

V.P. CHORNOUS. WORK OF PERSONALITY IN DISCUSSION OF PRACTICAL PSYCHOLOGY

The summary. In the article are analyzed the theories, the object of study of which are the problems of creativity, creative activity, the development of creative personality, its creation of life.

Key words: work, creative activity, psychology of work, creativepersonality.

Одержано редакцією 27.11.2013 р.